

nin başına kasteddiler. Hak taala anlara hismeyledi. Bu şehri yere geçirüb kavmi helâk eylese gerektir dedi. Ol şehir kavmi asi ve mücrim oldukları için bu şehre

Cürüm deyü ad verdiler. Çün Melik bu ahvali yaranlara haber verdi Gaziler Melike dua eylediler. Ol şehrin kavmine Cürümlü dediler[1]

—Sonu Var—

[1] Melik Ahmed Gazi bey Kastamonu fırkasını fena halde perişan ederek Nikonya (Çorum) kalesini fetih ve beyi olan Nastorn, Serkis Ahmed vasıtasile derdest ve esir etmekle Nikonya livasını türkmenlerin (Alayontlu) neslinden teşe'ub eden meşhur (Çorumlu) oymağı reisi İlyas beye tevcih ettikten sonra Amasya tarihi cilt 2. sahife 286. metni. Çorumlu oymağı Nikonya şehrinde tevattun ettikleri münasebetle Nikonya şehri (Çorumlu) demekle meşhur olmuştur.

Bu tabir bin tarihine kadar bütün evrakı resmiyede muhafaza edildiği halde müahharen edatı nisbet hazfedilerek asıl kabileyi teşkil eden (Çorem, Çarum) namile meşhur olmuştur. Çorum eski türkçemizde meserret, memnuniyet manasına olan (Çarum) lafzından galat olub memnun ve mesrur olan kimseye lügaten (Çarak) denir. Meşhur (Çaruklu) oymağı da (Çaraklu) tabirinden galattır. Bünlardan Çarifşah bin İlyas bey meşhurdur. Amasya tarihi cilt 2 sahife 286 notu.

MES'UL MÜDÜR : Dr. Pertev Kaleli oğlu

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat komitesi çıkarır

YIL : 2 SAYI : 23

1 HAZİRAN 1940

Basıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve
Edebiyat komitesi çıkarır

Yıl : 2

1 HAZİRAN 940

Sayı : 23

İÇİNDEKİLER

	Sahife
1 — Muhit dâhî yimi ? dâhî muhiti mi yaratır ? Nazmı Tombuş	691
2 — Ebüssuud Efendi. Rifat Arıncı	695
3 — İnkisar «Şiir» Rüştü Coşgun	700
4 — Heyete dair tehayyüller Anadole France'den cev. İ. Mağdenoğlu	701
5 — Nişanlanma ve evlenmede mes'ut olmak için ruhî ve ictimai temeller ne olmalıdır Y. Esat Cangar	707
6 — Çorumlu Maniler Eşref Ertekin	711
7 — Cönklerden derlemeler Eşref Ertekin	715
8 — Danişmendname ve Mirkatülcihat . . Nazmı Tombuş	720
9 — İlâve vesikalar, fotoğraflar *	

MUHİT DÂHİYİ Mİ ? DÂHİ MUHİTİ Mİ YARATIR ?

NAZMI Tombuş

İctimaiyat âlimleri ve büyük müverrihler bu sualin cevabında da müttefik değillerdir. İki şıkkın da taraftar ve müdafileri vardır. Bunlar arasında müverrihlerin ikinci piri meşhur Yunan muharriri (Tökididis) [1] bilumum ictimai hadiseletin tekevvün ve zuhurü, tabii ve zarurî bir takım kanunlara tabi olduğu, ictimai tahavvüllerde beşerî, şahsî kuvvetlerin âmil bulunmadığı kanaatindedir.

(Tökididis), ictimai bünyelerde hasıl olan hastalık ve tahavvüllerin âmili cemiyeti teşkil eden beşerin tabiatında merküz olduğu, binaanaleyh insanların tabiatı da

[1] Milâttan evvel 402 - 395 tarihleri arasında yaşamış büyük bir müverrih ve mütefeckirdir.

umumî bakımdan aynı olacağı için zuhur etmiş ve edecek hadiselerin de yekdiğerinin mümasil ve müşabihi bulunacağını ileri sürüyor. [2] ve birinci noktai nazarı iltizam ederek tezini şu suretle izah ediyor.

(Anarşi ve iğfal fikirleriyle beldelerde bir çok musibetler vukua geldiki; beşerin tabiatı aynı oldukça bunlar yine vukua gelecektir. Bütün bu fenalıklar tamağla ihtirasın telkinatı olan tahakküm arzusundan neş'et eyler. Ve bu yüzden rekabetler tevellüt eyler. Çünkü beldede iş başında bulunanlar, kıymetli bir siyaset olarak

[2] Bizden bir şaire bu fikri (Bir tetselsüldür mükerrer âlemin tarihi hep) şeklinde ifade ve tekrar etmiştir.

kendi menfaatlerine göre bir kısmı halk tarafını, bir kısmı itidal tarafını iltizam ederek kendilerine inanılacak olursa umumun iyiliğini düşünerek hakikatte ise bir birinin makamına geçmek gayesini takip eyliyerek en son ifratlara koyulurlar. Rakipleri aleyhine takibat yaparlar. Onlara adaletin ve devlet menafinin iltizam etmediği ağır cezaları tatbik, daima kendi fırkalarını memnun edecek noktaya göre hareket ederler. Ya ârânın tasadüfü veya cebren iktidar mevkiini ele geçirince yegâne gayeleri anı ihtiraslarını tatminden ibaret olur. Hiçbir fırka artık adaleti düşünmez. Hitabetleriyle muvafak olanlar sena edilir. Faziletkâr ve muteber vatandaşlar bunların zulümlerine iştirak etmedikleri için veya zulümlerden kaçtıklarından dolayı kendilerine haset edildiği için iki fırkaya kurban olurlar. Mahvolub giderler. Bu liyakatli vatandaşlar hiç bir şeyin baki olmayacağı fikrine tabi oldukları cihetle, kimseye ittikâ etmezler. Ve fenalıktan ictinaptan başka bir şey düşünmezler. İşte o zaman en az kabiliyetli olanlar tefevvuku kazanırlar. Filhakika bunlar, kendi liyakatsızlikleriyle düşmanların liyakati ken-

dilerini işten uzaklaştırmadığını görünce hedeflerine doğru daha cüretkârane yürürler. Liyakat erbabı ise, tehlikeyi istihfaf veya haklarındaki şüpheye aldırış etmedikleri için yakalanmaya ve işten çekilmeye razı olurlar. Bir çoğu dahilî itişaşlarda telef olurlar. [3]

Nikbin bir idealist olan büyük felezof Eflatun [4] aksi noktayı nazarı iltizam ederek (Cumhuriyet) diloğunda; cemiyetin her ferdini mes'ut edebilecek ideal bir hükümet tarzı tasavvur ediyor. Bu hükümetin re'si idaresinde bulunacak zat de akıl ve kemal, muavinlerinde cesaret, sanatkârlarında itidal aranması lazım olduğunu, herkes kendisine tevdi edilecek vazifeyi hüsnü ifa ettiğinden hak ve adaletin yerini bulacağını, ve bu idarenin feylezoflar] eline verilmesi lazımgeleceğini, çünkü ilmin mevzuunu fikir teşkil ettiğini, müttekâmil fikirlerin ise doğruyu, iyiyi, adaleti seveceğini, bu gibi insanların da fikir ademi olan feylezoflar arasında bulunabileceğini, binaaleyh böyle ferağatkâr, faziletli, kudretli, müttekâmil bir idare amirinin tasavvur edilen ideal Cum-

[3] Tarih ve müverrihler.

[4] Milâttan evvel 427 - 348 seneleri arasında yaşamıştır.

huriyet emelini tahakkuk ettireceğini iddia ediyor.

Bu tasavvur ve iddiaya göre kendi muhitlerini yaratıcı dâhiler zuhur eder. Ve bunlar cemiyeti iyiye ve saadete kavuşturabilir.

Şark sosyoloğu İbniHaldun ise Tökididis taraftarı ve birinci noktai nazarı mürevvicidir. Bu büyük müverrih, cemiyetlerin de ferdlar gibi ömrü tabiiye malik olduklarını, her heyeti ictimaiyenin gençlik, kemal, inhitat, ölüm devrelerini er veya geç idrak etmesinin zarurî bulunduğunu beyandan sonra şöyle diyor: (Zaaf ve herm emri tabii olmanın ilâç ve deva ile defî mümkün olmayan emrazı müzmineden olub re'yi hükema ve tedbiri etibba ile def ve izale olunmak mutasavver değildir. Lâkin siyaseti milk ve devlette imali rüşt ve basiret ile mavsuf olan ukalai riçalin bazıları zaafî devletin esbap ve alâmatına vakıf ve muttali elub rey ve tedbir ile def ve refî kabil olmak hayalile telafii mafat ve ıslahı mizacı milke sağyile müdavata şüruğ eder ve öyle zan eder ki kuvayı milkte zafın hudusü andan esbak kâr fermâyânı devlet olanrüesanın siyaseti milkte taksir ve gafletlerinden neşet edüb defî kabil emraz ve avarız-

dan olmağla ilaca mübaderet eder. Maahaza zannı fasid ve zuğmü kâsid olub akıbet beher hal her devlete sui mizaç ve zaafî kuva arız olmak emri tabii olduğu zikir ve beyan olunmuştur.) [5]

Bu mutaleaya göre; her cemiyet tabii kanunlara uyarak mukadder bir akıbet vasil ve bu akıbet her hangi bir tedbir ile te'avi ve zail olamaz demektir.

19 uncu asır İngiliz müverrih ve mütefekkirlerinden (Tamas Karlyl) in bu husustaki düşünce ve mütaleaları daha açık ifadesi daha kat'idir.

Mumaileyh, zaman ve muhiti; kendisini alevriz etmek için kudret bekleyen kuru bir ot yığına, dâhiyi de bu ot kömesini tutuşturan ve alevlendiren seyyalei berkiyeye benzetiyor.

Cansız bir köme halindeki bu kuru otların, bu hareketsiz dâhilerin o şimşegi, o dâhiyi davet etmesi, yaratması tasavvur olunmaz, bu cansız ve hareketsiz kitlelerin hayat bulması, nura kavuşması ancak aynı hikmet olan her sözü ile muhitine inan veren, her hareketiyle etrafına hayat ışığı saçan büyük adamın yani dâhînin

[5] İbni Haldun mukaddimesi tercümesi: Cilt 2. Sahife 157.

zuhuruna muhtaçtır diyor. Ve alev çıkaran kuru daI ve ot yığınlarını görüpte bu alevi çıkaran daI, ot değil mi? diye haykıran münek-kitleri bihakkın tahtta ediyor.

Fevkalbeşer yaradılışı, yüksek ruhlu dâhilerin üfledikleri feyyaz bir kudret nefhasının ölü muhitler-

de ne gibi inkişaf kabiliyetleri, nasıl canlı varlıklar husule getirdiğini görmüş, Büyük dâhî (Atatürk) inkılabını idrak etmiş olan nesli hazır ise bu son fikrin temamille mürevvici, aksi düşünüş ve görüşlerdeki çürüklüğün şahidi zihayatırlar.

EBÜSSUUT EFENDİ

RIFAT Arıncı

—Baştarafı evvelki sayıda—

Torunlarından birisi için yazdığı mersiyesinden birkaç beyit :

Gel ey hamsete hisal ve mülkü cemalim gel
Tükendi hasret ile takatü mecalim gel
Seni bakada koyub ben fena bulam derdim
Vücd bulmadı, endişei mubalim gel
Seninle mülkü vücudum tamam âmir idi
Yıkıdı cümleten, oldu harap halim gel
Bu rüzgâr ise ey ebr eden başın silal
Beni de ağlatan odur, gel ağlaşalım gel
Niyazü davet ise eyledin tamam ey dil
O mah gelmedi, gel bari biz varalım, gel.[*]

Fetvasından örnekler :

Afyon kullananlar mezmum ve mekruh bir tiryakidir.

Mesele : Afyon helaldir deyu ekledene şeran ne lâzım olur ?

Elcevap : — Mezmum ve mekruh tiryaki olmak lâzım gelir.

Ketebehu Ebüssuut elhakir Ufiye anhü

Akıllı ve âlim zemanе çocukları babalarının arzusu hilafındaki

[*] Bu manzumenin bazı beyitleri vezinsiz olduğu gibi bazılarının vezinleri de yekdiğerini tutmadığına ve mana cihetinden de çok zaif bulunmasına nazaran yanlış istinsah edildiği veya Ebüssuud efendinin elmadığı zannındayız. (Çorumlu)

hareketlerinde serbesttir. Yalnız bu hareketlerle akılsız ve cahil olduklarını gösterirler.

Mesele : — Zeyd, âkıl ve dâna olub her veçhile tedbir ve tasarru-fa malik olsa, zeydi mezbur kendauya enfa bazı tedbir etmek istedikçe babası Amru, hilaf eyleyüb Zeydin reyini bozmağa kadir olur mu ?

Elcevap : — Reyi ebaya hilaf eyleyen ebnaı zaman her ne derlerse olur. Ancak âkıl ve dâna olamaz.

Ketebehu Ebbüssuud ufiye anhü

Türkçe, Arapça ve Farsça gibi dilin gramercisi olan Ebüssuud, dilimizde hazine manasına olan Arapça (Hizane) ve çömlek manasına olan (Kâsa) kelimelerinin neşekilde yazılacağını soranlara Arapça şu veciz cevabı veriyor :

“Lâ teftehalhizane ve lâ teksirül Kâs'a.,

Bu cevabile hizane kelimesinin (Hı) harfinin esre ile ve kas'a kelimesinin (Kaf) harfinin üstün okunacağını bildirdiği gibi (hazineyi açma ve çömleği kırma) vecizesini söylemiş oluyor.

FARSÇA MANZUM FETVA

Sual: (1)

Şeyhulislam ve umdetül fudala,
Hocai dîn vedaderi dünya,
Müftii asr ve kidvei âlem
Çi nüvisd cevap in fetva?

Zeyid, der haleti kemali bülüğ.
Güyed ez ruyi ihtimamı tam,
Tâ beden sâl her zeni hahem
Bi tafakı selase bad haram.

Fesih veya inhilâlin sevküned
Hiç mümkiyed bi kavli imam?
Her ki güyed cevap, ecreşra
Bidihed Zülcelâl velikram.

Ebüssuudun cevabı: (2)

Ger husus ibarei halif
İn çüini şüd bivakti seki kelâm
Bi talebi mi neşüd yemin münhal
Bade ez an akd miresed bitemam
Bi tereddüt bi mezhebi eigeran
Bi tevakkuf bi gayri reyî imam.
Hucceti Hak ve pişivayı hak
Muktedayı meşayihî islâm.
Güft inra Ebüssuud fakir
Kemterini ibadî Rabbi enam. [*]

NESRİ

Osmanlıcanın Araplaştığı ve
Acemleştiği bir çağda yetişen E-
büssuudun sadé ve selis Türkçesi

bu günki nesil için bile bir örnek olabilir. (Eslibül inşa) isimli eserinin mukaddimesinden aldığımız şu parça nesri hakkında bir fikir vermeğe kâfidir sanırım:

« . . . Vakfiye inşasında ve sukûku şeriye [*] imlâsında beni kullandılar. Bazı mekâtibi bediatül eslip de yazdım. Severlerdi, beğenirlerdi. Bununla beraber eali makamını erazil, ve efadıl mensıbına da cahil ve atıl almıştır. Zahir ve destgiri olmayan fakir ayakta kalmıştır. Mesleki tedrise girdim safe bulmadım, kazaya razı oldum, rıza bulmadım. Kesreti ayalden hatırı fatırım perişandır. Kâhî killeti menalda zühdü kâsırım raksi yandı. İstidadıma göre riayet bulmadım, istihkakıma layık inayet bulmadım . . . »

Ebüssuudun İstanbul, Çorum, İskilip ve daha bir çok yerlerdeki vakıf kitaplarının el yazısı ile vakfedildiğini görüyoruz. Bir kısmının metinleri el yazısıdır. Kanunî Süleymanın meşhur vakfiyesini de Ebüssuud tanzim etmiştir. 21 cilt olduğu anlaşılan ve isimleri yukarıda zikredilen eserlerinin tedkiki onun nesirdeki kudret ve sanatını isbata kâfidir. Bütün fetvalarını fet-

[*] Sukûk : Sâk'ın cemidir. Sâk : Şeriye mahkemesi ilamı demektir.

va kâtibi İskilipli Veli efendi yazmıştır. Ebüssuudun nesrine örnek olarak birkaç parça metnini aşağıda arz ediyoruz.

Büyük oğlu Ahmed Şemseddin efendiye yazdığı nasihat yollu bir mektubunu Peçevi farihinden alarak kaydediyoruz:

«Benim efendim, malum olaki dünyanın mal ve menal ve mansab ve cahı ile bizzat temettu etmek fakire layık ve münasıp olmak çoktan geçmiştir. Behcetü sürurum sizin behceti sürurunuzda tâbidir. Bu kadar sürur ve mekâyidinden hikâyet ve makasat edinüb bu sınıf hî ile bir nice ümuru hailemiz evvelisi ihtiyar olunub içinden çıktığım teracümü hal ile sizlere nevi inkişafı yâl ve balım alçaklığı gelmesün deyu dur. Otuz yıla garipki, Hak Sübhanehu ve Taalâ hazretlerinin dergâhında kar'ı bap ve tazarru ve münacat üzerine olub meratibi seniyyeden her birine layık olan kelimatı fakia buyurup âfat ve kavadihtan ismet buyurmak için cebini istikânet ve ibti hali secdegâhı huzudan kaldırdım.

Galiba merasimi übüvvette dahi taksir etmeyüb belki sizin canibinizden bi hükmül hadase zuhur eden ukûk ve iza'el hukuk babında

dahi mümkün olan müsameha vücude geldiğinden olbapta size lâzım olan tedarik ve itizar ve tevbe ve istigfarı dahi fakir edüb gece gündüz şanınızda Hak taalâya tazarrudan hali olmadım ki, hayatta olduğumca ef'ali cemileniz müşahedesile mütemeddi olub vefattan sonra âsârı fûnunu taat ve mekânîmül elvan ibadetinizle müte-neffi olam.

Elhamdülillâh sübhanehu kemali lutfundan müstâhak olmadığı inayetler buyurub bu hadasatın içinde bunca fezail ve maarif ifaza buyurub kulübü nase vaki kabulünüzü elsinelerine zikri cemilinizi ilka buyurub mucibi üzere bunca menasıbı celile müyesser buyurub her cihetten mağbudu kâf-fei enam ve mahsudu havasu avam eyledi.

Kadir olduğumca bu niami uzamm her birinin şükrü hamdine müdavemet ve müsaberet üzereyiz.

Amma siz draste müdavemetten gayri asla hiç birinin uhdei şükründen hurûç etmediniz. Hususa Eba Eyub Ensarinin radiyallahü taalâ anh hukuku celilelerine riayet etmediniz ve adâbı şerifelerini muhafaza etmediniz. Gece ve gündüz havf ederim. Yine Hak sübhanehu ve taalâ hazretleri af buyu-

rub ihsanın katetmeyüb aksayı gayeti tedrise ir görüb ber makamı inayet buyurdu ki erte ya bir gün hilâfeti resul ve enbiya aleyhimüs-salât vesselâm -ki azamı emanet ve ecelli meratibi ümmettir- zimmetinize havale kılınıb zimamı şeriyat elinize verile. Elhamdülillâhi taalâ reyî zerin ve fikri rasininize meracii ukalâ iktida etmektedir. Mülâhaza edin. Bir görün. Makamınız bu makam iken layık mıdır ki Hak taalâ hazretleri cenabından havf ve haşyet ve fakir canibinden ve cumhuru ekabir ve esagır cihe-tinden şerm ve hucler etmeyüb erbabı hava ve şürur ve tuğğat, eshabı fiskü fücürün gayet biser ve sağmana ve birz ve namus olan şurideleri ile ancak mübaşeret ettiği kabayihî şenia ve fazayihî katıyeye münhemik olub bir erzeli bi asıl kıızı yanınıza alıp din ve dünyaya yarar asârı fezailinizi mehafîli ekâbir ve esagırda neşreder kimse-lerin musabihatlerinden araz edüb ve her biri ile bet muamele üzerine olub gece ve gündüz esnafı fisk ve fücür üzerine musır olub indallahü taalâ ve indennas rüsvay olub kâffeî nas beyninde mesaviniz meşhur olub ahar vakıtta dergâhı hakka tutacak yüzüm ve el yüzüne bakacak gözüm komıyasız.

Hususa böyle eadi ardımda iken hele sabıka olan fesad sin-nen ve mansaban makamı riyasete ermiş değildi. Hak taalâ hazreti inayet buyurub hayrile bertaraf oldu. Şimdi bir mertebedeki cüz'i şeen verir emir sadır olsa terki külli ettiğiniz takdirde nice zaman eseri bakidir. Hal böyle iken bu namei kübranın asârı ne vakte deyin mahvolur?

İmdi lutfu ihsan edüb ol mel-unu yanınızdan ve getürü veren kâfiri medresenizden giderüb Hak-taalâ Hazretlerine tevbei nasuh edüb kemali zühtü tekva üzerine olub âmâl ve hasanattan gayri başınızı ve sair heyetinizi ve esha-bınızı dürg ve tekvaya mülâyim ve münasıp edüb bilcümle bir hal ihtiyar edesin ki kâffeî âlem sedad ve reşad üzere istikrarınızı anlıyal. Lutfunuzdan yüz yıllık dahi olursa hukuku benutu kaza etmiş olursuz.

Haktaalâ ömrünüzü ve devletinizi daim eyleye. Âmin Yarab-belalemin. Yok, eğer reyiniz muk-tazasını komazsanız benim efendim malumunuz olsun ki Haktaalâ hazretini işhad ederim ve kiramen kâtibini işhad ederim ki sizi Hak-taalâ hazretine ısmarlayub teberrü külli ederim. Sabrım tükendi, taka-

tim kalmadı, şöyle mülâhaza olunmaya ki bu kelimat, istilayı kazap ve tehevür-hükmü ile yahut gayri vaki nesne eşidilmeğe bina-en yahut sizleri istimalette müba-lağadan sadır olmuş söz olub sonra hükmü verilmiye. Mübaşeret ettiğimiz kabayihin celilin ve rekikin e şabı fesadınızı tertik eden kimes-neden istima ettikten sonra teem-mül tedbir istihareden sonra mu-

karrer ve muhakkak olmuş reydir ki, arz olundu.

Cuma sabahına değin teemmül edin, görün, kabul caiz ise febiha, ve illâ ademi tehiri hal, ademi kabule alamet olsun.

Vallahül müstean (Fesetendek-rune ma ekule leküm ve efudu emri illallah. İnneallahe basirün bil ibad.)»

SON

Kardeşim Nazım Tombuşa

İNKİSAR

*İlkbahar olsa, bir az neş'elenirdim diyerek,
Bir tesellii sabavetle geçirdim kışımı,
Açlı gül, geldi bahar mevsimi, ben titreyerek,
Bu sefer Bülbülün ahengine döktüm yaşımı . .*

* *

*Anladın ki bana bir neş'e nasip olmayacak,
Şu gülüstanı muvakkatte, hazan âlûdüm,
Hasta kalbim -ki bu hislerle şifa bulmayacak-
Bari çektirmeden al ruhumu ey mahûdüm . .*

* *

*Düşmemek elde değil ye'se, gören gözlerle,
Böyle bihis ve emel seyrine uymak dehrin,
Her zaman neş'eti, mağrur ve yalan sözlerle,
Yaşamak, humkuna bürhanı celidir beşerin . .*

Samsun : Rüştü Coşgun

(Anadole France) den

Heyete dair tehayyüller

İHSAN Mağdenoğlu

Bütün hayatını heyet ilmine hasreden kamil Filamariyon ilmi tamim için mutasavver evsafın hepsine malik, çünkü her şeyden evvel o biliyor. Uzun zamandan beri hesap ve tarassutlarla meşgul ve sonra heyecan, tasavvur kabiliyetini de haiz, hülâsa ne sahneye vazından, ne de sahnede vaziyetin değişmesinden korkmaz.

Bizlere semayi alâkadar, dramatik, romanitik, temaşaya şayan, eğlendirici ve ahlakî kılmak için hiç bir şey ihmal etmez.

Kitabını, felsefenin astronomiye mezcolunduğu ilmin bir nevi şiiri olan sanat ilâhelerinin en mühimlerinden (Ürani) ye ithaf etmiştir. Kamil Filamariyonun felsefi ilminden daha az vüsuklu dersem ihtimal bana inanılacak, fakat bu sevimli felsefeye çok yazık !! Zira müsyö Filamariyon bizlere saadet bahş bir ebediyat vadediyor. İnanılmak lazım gelir-

se, öldükten sonra da ruhumuz bir seyyareden diğerine uçacak ve nihayetsiz sevgi ve bilgi tadını duyacak ve bizler artık mütefekkir birer kelebek olacağız. Müşfik olmak için beşerî zaaf, mütecessis olmak için de cehil bizlerde baki kalacaktır. Havassa malik olacağız ; lakin bu duygu kudretli, nefis, ıztırabı az zevki çok veren hassaları haiz bulunacaktır. Müstakbel hayatın daha mükemmel bir orkanizasyonu olduğunu tasavvur etmek benim için gayri mümkün bulunduğunu itiraf eylerim.

Bir kaç yıl varki, Normandiyanın küçük bir kasabasında, doksan sene yaşadıkten sonra ölmek üzere bulunan akrabadan ihtiyare bir kadının yanına çağırılmışım. Daha fazla yaşamak imkânının fikdanından dolayı bu ihtiyar kadın, Kontds (P) nin dediği gibi (Allahın tanınmış olmasını kaza-

nub kazanmadığını) görmek için gitmeğe hazırlanıyordu.

İhtiyar kadının başı ucunda cihanın ensakin ve sade dil bir rahibesini buluyordum. (Maryam) gibi baliçinde muhafaza edilmiş bir vaziyeti vardı. Onu hemen takdire koymuştum. Lâkin benim ona aynı hissiyatı ilka etmeğim ne kadar uzaktı. Bu rahibe, beni, bir çok defalar okur ve yazarken gördüğü için bir âlim yerine koymuş ve bir aziz olarak kendisine ilaa eylediğim bütün merhametini bana göstermeğe müsait kılmıştı. Hatta bir gün benimle bu hususta anlaşmak bile istedi. Çünkü istekle ve daima şen bir surette söylerdi.

— Bu büyük ciltli kitaplarda ne arıyorsunuz dedi??

— Hemşirem! Mamut ve büyük ayı devirlerinde mağaralarda yaşayan ilk insanların tarihini arıyorum. Diye cevap verdim.

Hakikaten o vakıtlar hulyalarını yontulmuş çakmak taşları, hayvanat resimleriyle mestûr Ren buynuzlarıyla avutuyordum.

Bu cevabı işiten rahibe: Birden ayağa fırlamış ve çok küçük boyu ile elleri kalçasında inatçı ve tatlı gülümseyerek:

— Siz Allaha kavuşmağı ümit etmiyor musunuz?

Ahrette bileceğimiz bir şeyi bu dünyada mutalea etmek neye yarar. Bence, Allahın onları bana öğretmesini bekliyorum, Rabbim bana sizin kitaplarınızdan daha iyi bir surette birden bunları öğretecektir. Diye cevap verdi.

Garip mahluk! Bu halin bizleri pek fena bir işe sevkettiğini ve eğer bizler kâinatın her türlü esrarını bilseydik derhal şifası napezir can sıkıntısına düşeceğimizi katiyen düşünmüyorduk.

Kamil Filamariyon tecessüs hissimizi [mükemmelen idare ediyor ve ebediyetimizi doldurmak hususunda bizlere namütenahi manzaralar vadediyor.

Bu heyet şinasın indinde cennet, şayanı hayret âletlerle dolu tahrip edilemez bir rasathanedir. Küçük hemşirenin âni ve muhat ilhama imanından daha ziyade işte beni imrendiren şey!

Müsyö Filamariyon ile bizlerin daima bilmediğimiz ve arzu eylediğimiz bazı müşterek şeylerimiz var!

En büyük nokta da budur. Me-tanpiskomuzda seyyareden seyyareye gezinti yapacağımızı bizlere bildirir, cehil ve arzu gibi hayatı, tehammülü kabil bir hale sokan iki fazileti o seyyarelere

kadar taşıyacağımıza ve nihayet bizlerin daima şahsiyetlere sahip birer insan olacağımıza ümit verir. İşte en iyi şey! Lâkin bende bir şüphe var, hu seyatların beklenen bütün ezvakı vermemesinden, iğfal edilmekten korkuyorum.

Heyhat! İtimatsızlığım pek tabii. İnsanlar, bir seyyarenin nelerden mürekkep olduğunu artık biliyor. O seyyarelerden birisinde de bizler oturuyoruz. Semanın ne olduğunu pek güzel anlıyoruz. Onun içinde ne kadar bulunmak mümkünse o kadar oradayız. Bulduğumuz şu âlem, her şeyden evvel diğerlerinin bende hasıl edeceği zevkin tadını şimdiden kaçırmakta.

Âlemlerin seyyaremize benze-miş olduğundan çok korkarım. Bu da, o avalime yapılacak oldukça büyük bir itap!

Fennin bizlere ilham eylediği kâinat ümmit kırıcı bir yeknasaklıktır. Güneşlerin hepsi birer ateş katrası, seyyarelerin hepsi birer çamur damlası.

Büyük gürültülerle kürremize düşen haceri semaviler buraya yeni hiç bir cisim idhal etmediler. Tayfı tahlil, avalimin terkiyatındaki vahdeti isbat etti. Her yerde oksijen, idrojen, azot, sodyom,

maneyum, karbon, merkür, altın, gümüş, demir.

İdrojen ve karbonun kürremizde hayata bais olduğu bilindiği zaman bu maddelerin başka avallimde neler meydana getirdiklerini görmek teşebbüsü hiç bir veçhile varid olamaz.

Heyetin bildirdiği şey bizler için itminankâr değil!

Denilebilirki kâinat manzarası bizlere ölüm ve habaset teşhir etmekte

Arzın biricik kızı ay, artık bir kadavrudan ibaret, kurumuş kü-tlesi derin çatlaklarla çizilmiş, neredede ise hemen toz haline galbolunacak.

Arzın kız kardeşleri zöhre, u-tarit, merih onun gibi henüz hayat ve zekâ eserini muhafaza eylemekte. Lakin bunların de şefkatsiz olduklarına asla şüphe etmiyoruz. Bir münharif mihver üzerinde sakinlerine ıztırap vermek için güneşin etrafında dönen bu seyyarelere dair tecrübe yapmak istemem. İnhiraf sebeble bunlarda tıbkı bizim gibi hatta fazla olarak zaman zaman donmuşlar, ıskarada kızartılmış gibi yanmışlardır. Ve şübhesiz bizler gibi bunlarda, hangi habis ifritin, ikametgâhları topacı böylece fezaya

fırlatarak iskâna gayri-kabil koyduğunu kendi kendilerine sormaktadırlar.

Fezada bir adım daha ileri! Bin parça olmuş bir seyyareye tesadüf ediyoruz, bir parçası Merih'in mahrekine girmiş onu izmihlale sürüklemek için hücum etmekte.

Bu müdhiş harabeler, milyonlarca sahalara yayılmış. Filhakika bunlar enkaz olmaktan ziyade birer malzeme. Lâkin iri cüsseli müşterinin uzaklara kuvvetli surette tesiri yüzünden bu malzemenin yekdiğerile birleşemediği iddia olunmakta, bu az bir âfet değil.

Eğer bu küçük manzumemizin haricine çıkarsak yıldızlar ordusunu temaşaya koyuluruz. Acaba orada, hayat ve mematin mütemadi tehavvülünden başka ne keşfedebileceğiz?

Yıldızlar lâyenkatî doğuyor, ölüyor. Gençliklerinin hararetli devirlerinde Şuarayı Yemaniye gibi beyaz, sonra güneşimiz gibi sarı ve ölmezden evvel de muzlum kırmızı birer renge boyanıyor. Hülâsa sönmek üzere bulunan bir şamdan gibi ihtizaz edib duruyorlar.

Bu günün heyetşinası, sefinei

Nuhun halâti nez'indeki mücadelesini seyrediyorlar. Eklili şimali yıldızlarından birisi ölmek üzere. Ve her şey genç, ihtiyar ölü şaşkınca fezada cevelân etmekte. Doğru söylenirse kâinatta hiç bir şey ölmüyor. Hepsi kımıldanmakta ve şekil değiştirmekte, heisi mütemadi bir sayrura içinde.

Şunu ister istemez kabul lâzım... Aslâ durup dinlenemeyeceğiz! Sağ, ölü can veya kül, layemut fikir veya rekik seyyare şeklinde fezanın her hangi bir noktasına atılmış olursak olalım daima işliyeceğiz, daima müteharrik, daima münteşir veya şuurlu ardı arası keşilmeyen tenasuhu ifa edeceğiz.

Müsyö Filamariyon beni affetsin! Güneşimizden bir milyon kerre büyük olduğu söylenen Şuarayı Yemaniye yıldızını mütecessis bir seyyah sıfatile hemen ziyaret edebileceğimize inanmam. Arza bağlı ve onun muhafaza edebildiği kadar orada kalacağıma imanım var. Mukadderatımızın arzın mukadderatına tabi olduğuna inanırım. Mesaisi bizim mesaimiz ve onda olan her mevcut ebediyen işliyecek.

Lüter, ölüleri istirahat halinde ve kıptaya şayan bulunduğu zaman

maharetsiz bir fizik âlimi oluyordu. Çünkü ölülerin yapacağı çok işler var. Onlar hayatı hazırlıyorlar. Bir kaç milyon asırda vasil olabileceğimiz her gül burcuna doğru güneşimiz bütün tevabiile bizleri sevk etmekte. Lâkin kendisile beraber arzda yarı yolda ölecek, zira mevcut olmak nihayet bulmak demek, ve her şey hareket halinde, her şey akıyor ve geçiyor, gayri muayyen hilkatî tekrar ediyor, ne zaman, ne de mekân eksilmeyecek, on bin seneden beri artık nabe did olan yıldızın birisi şimdi bize görünmek üzere, bu yıldız yolda ölmüş fakat ziyası ancak bu gün vasil olmaktadır.

İşte bunlar, yıldızlara ait sahaların yorucu bir fikrini vermekte. Her defa göklerin hududsuz genişliğine hayretle bakarken aynı zamanda kendi küçüklüğümüzü de takdir ile görmek icabeder. Çünkü kâinatın azameti ona tabi. Kâinat haddizatında ne büyük ne de küçük. Avalim hemen hemen bir toplu iğnesinin başı kadar bir hacme indirilirse onu müşahede bizlere gayri mümkün bulunmuş olacak. Bu faraziyede zemanda olduğu veçhile, mekân fikrinde de saman yolu keheşanının güneş-

leri, neblüsler sigaranın bir kıvılcımı kadar çabuk sönecek, meğerki hadsiz hesapsız yaşayan nesillerin mesailer, günleri, zevkleri, elemeleri bir saniye içinde ihtisar edilebilsün.

Zeman mekân yok, maddede bunlar gibi mevcut değil. Birer suretle isim taktıklarımız temamiyle bilmediğimiz şeylerden ibaret! İşte havassımızı kıran engel! Realite olarak bildiğimiz birşey varsa o da fikirdir. Dünyayı yaradan da odur. Eğer fikir, Şuarayı Yemaniyeyi tartmasa ve adını koymasaydı idi mevcut bulunmuyacaktı. Bununla beraber, bizi gayri malum ihata ediyor ve kucaklıyor. Hususile iki asırdan beri müdhiş surette büyüdü de.....

Astronomi fizik, bize maddenin objektif realitesinden hiç bir şey ilham etmedi. Bununla beraber hulyalarımızı yani ruhumuzu değiştirdi. Bu itibarla insanların iddalinde öyle bir inkılâp yaptığı kadim akidelerin şeklini değiştirmeksizin devamına artık imkân bırakmadı.

Babalarımızın hayalleri artık hitam buldu! Orta devrin insanları, meselâ bir (Sentomaz) semayî büyük bir kuleli saat gibi tasvir ediyordu. Altın çilelerle be-

zenmiş basit bir kubbeden ibaret olan gök yüzü.

Onları Allahın ölkesinden ayırıyor, Cehennem, Âraf yer ve gök nazarlarında kâinatın heyeti umumiyesini teşkil ediyor. Üzerinde esrarların oynandığı şu üç katlı iskele bu hususta tahassüsü kabil bir timsali arzeyler.

Aşağısında kırmızı ve siyah şeytanlar, merkezde kilisenin ikamet mahalli arz, üste de şerefi şan içinde Allah baba.

Bir merdiven, bu katların geçilmesi için meleklerle müsait idi, ve bu hal arzdan semaya daimi surette bir gelib gidişti.

Müneccimlerin tasvirleri çok safdilâne idi. Bunda (Inferi), kaydile arzın içi gösteriliyor, etrafında anasır mantıkası, seyyaratın yedi medarı görünüyordu. Sonra kâinat yahut sabit sema.

Bunun üzerinde de bazılarının vecde gark olduğu «muhârriki evvel» dokuzuncu kat gök ve süadânın mahalli ikameti olan «Arşı âlâ» vardı.

Kopernikten evvel 16 inci hat- ta 17 inci asırda bile dünya böyle tasavvur olunuyordu. Kalile-

nin keşfini görmeden paskalın öldüğünü düşünmek icap eder. İşte arşı alâ birden bire yıkıldı. Arzın bir toz zerrati gibi meçhul, gaip bir şekilde fezaya atılmış olduğu görüldü. Bu da insanlık tefekkür tarihinin en büyük vukuatı oldu.

Gözlerimizin önünde cereyan eden şu vukuatın henüz bütün netayicini keşfedemiyoruz. Çocukluğumda mukaddes eski kozmogoninin son bir müdafiiini tanıdım. Bu, siması müsyö Lidreye benzeyen, Maelen isminde bir papastı. Hendese âlimi olan bu papas, arzın gayri müteharrik, yıldızların etrafında döndüğünü ve güneşin görünüşünde iki defa büyük olduğunu bilhesap isbat için bir kitap yazmıştı. Bu kitap 1840 senesinde tabedilmiş fakat papas mafevkları tarafından takdir edilmemişti. Papas fikri muhalefette bulunduğu için nihayet afaruz edilmişti. Çok ihtiyar, pek fakir, kalbi iman, elem, şaşkınlıkla dolu bu papası tanıdım. Kilisenin mahkûm eylediği galileyi, mağlub etmek için yaptığı hareketten dolayı kendisinin kilise tarafından tecziye edilmiş olmasını bir furlü tasavvur edemiyordu.

Nişanlanma ve Evlenmede Mes'ut Olmak İçin Ruhî ve İctimaî Temeller Ne Olmalıdır ?

Y. ESAT Cankar

Bu etütte bütün izdivaçlarda iki eşi birbirine bağlayan bağın mahiyeti tedkik edilerek izdivacın bütün saikleri aranmış ve bunların mahiyeti itibarile birbirine benzeyenleri ayrı katagoriler dahilinde mütalea edilmiştir.

Nişan veya izdivacın kuruluşunda yüksek bir aşk ve sevdanın veya şehvet hislerinin yahut zürriyet sahibi olmak arzusunun hulâsa cinsiyet iştihakının tesiri bulunduğu gibi güzel sanatlara karşı, müziğe, karşı, sipora, ilim ve buna benzer müktesebata karşı eşte bulunan kıymet hükümlerinin hissî ve fikrî uygunluklarının tesiri vardır.

Bir çok defalar izdivacın husulüne cari urf ve âdetin, yahut ahlakî telakkilerin yükseldiği ve cibeler veya moda, görenek terbiye müessir olur.

Bazıda malî mülâhazalar, iktisadî düşünceler, bütün diğer iştihak ve hislerin fevkinde yer tu-

tar ve bunlar çiftin birleşmesinde büyük âmil olurlar.

Böylece evlenme: Ya cinsî meylin, ya fikrî, hissî uygunlukların, ya örf, âdet, terbiye, ahlakî, ictimaî, telakkilerin, yahutta iktisadî, malî mülâhazaların bir neticesi olabildiği gibi, her hangi bir evlenmede bu saiklerin biri diğerine nisbeten kuvvetli bir mihver mihrak halini ihraz etmiş olabilir.

Acaba evlenme ve nişanlanmada çiftin saadeti için birleşme hangi ruhî ve ictimaî temele dayanmalı? Bu temellerin hangisi ana temeli teşkil etmelidir? İşte yazım bu sualin cevabını izaha çalışan dört bahisten ibarettir.

BİRİNCİ KISIM

Cinsiyet Meyli

Erkek ve kadın arasında en köklü, en kudretli bağı, hiç şüphe yokdurki menşei, gayrizî ve hayatî olan cinsiyet meyli teşkil eder. Nebatlar ve en basit hayvanların hücrelerinde bile bu cinsî

çekicilik görülebilir. Esasen bütün bir hayat boyunca bize hakim olan insiyaklarınız iki köke bağlı bulunur :

1 — Varlığımızı koruma (hayatı idame etmek)

2 — Varlığımızı devam ettirme (nesli idame ettirmek.)

İşte nesli idame edebilmek hususunda bizi harekete getiren kudret, cinsiyet meyli «L, instinet sexuel» dir. Bununla beraber meşhur doktor S. Fernd bu köklerden birincisinin ikincisinden sürdüğünü iddia eder. PenseXualime nazariyesile, cinsiyet iştihakını bütün sevki tabiilerin bir kaynağı olarak kabul etmiştir.

Biz burada cinsiyet sevki tabiisinin insanlardaki muhtelif tezahürlerine ve bunun insanlardaki biriken büyük enerjisinin sair büyük kudretler şeklinde inficar etmesi esaslarını izah eden nazariyelere temas etmiyeceğiz. Erkekle dişinin birleşmesinde en büyük âmil olan ve erkek - kadın arasında aşk tesmiye edilen mefhumun esas iskeletini kuran bu meylin birbirile izdivaç etmek isteyen bu arzuyu duyan bir çifti ilmiklemede nasıl bağlayıcı bir kudreti olduğunu bunu harekete getiren saikleri öz mayasile husule getir-

diği aşkı ve aşkın akıl ve muhakeme ile nederece tevazün ettirelebileceği ve izdivaçtaki rolünü izah edeceğim.

Cinsiyet meyli renk renk çiçek açan türlü lezzet ve nefasetlerde meyve veren ilahi bir ağaca benzer. Bu halikin en büyük şaheseridir. Şehvet, sırf onun odunundan istifade etmek için kendisine baltasını merhametsizce vuran oduncu eline benzer. Şehvetin eli bu ağacın dallarını budayan ve bazan da özüne kadar işleyen darbelerini vurur. Ancak şehvet gayesine masruf ve yerinde kullanılır ve israfı ifrat âleti olmazsa bu ağaçta her açılan rahne yeni bir dalın bir filizin aşısı haline geçer. Cinsiyet meylinin hikmeti vücudu bu ikinci haldir. Yoksa tek başına şehvet Platonun dediği gibi «en boş şeydir.» Cinsiyet meyli kadınla erkek arasında mevcut olan ve bir çok sanatkârların, şairlerin, dâhilerin yaratıcısı olan aşkın en esaslı mayasıdır. A. Sehopen haver'in dediği gibi aşk ne derecede ince, şairane, ilahî görünürse görünsün hakikat halde bütün kökleri erkek ve dişinin cinsî iştihakındandır.

Aşk : ruhun tenasülî köklere merbut cinsî sahalardan gelen

esaslara bağlı mudil ve şedit bir ihtilal ve çok kavi ve hakim bir ihtirasıdır. Aşk hakkında son telakkiler tedkik edilecek olursa yine çeşit çeşit tarif ve izahlarla karşılaşırız. Bazıları bizim yukarıda kabul ettiğimiz ve aşkî, cinsî iştihaklara bağlıyan telakkilere, nazariyelere muhalif noktai nazarlar serdederler. Bu günün meşhur simalarından olan Viyanalı doktor S. Freud aşkı cinsî temayülün yüksek bir inficarı hâinde mutalea ettiği halde buna mukabil asrımız feylezoflarından Max scheler onun bu fikrini kabul etmez. Bu takdirde aşkın temayülden ayırd edilmemiş tasfiye edilmemiş bir halde kalacağını ileri sürer. Max schlere göre bir çok feylezoflar aşkı Sympatie ile sırayet hissi ile ve bunların ikisinin ortasında bir saha işgal eden, başka bir canlı ile «teessürü hüül, ittihat hali Einfühlung ile karşılaştırılmıştır. Positivitler aşkı merhamet ve şefkatle karıştırmışlardır. Aşk bütün bunlardan ayrı ve şahsîdir.

Aşkın temayül ve şevk ile bir münasebeti yoktur. Onda bir tehakkük gayesi de mevcut değildir. Bir ananın kundaktaki yavrusuna çevirdiği bakışlarında mü-

minin Allahına verdiği kalbinde bir tahakkükün şevk ve heyecanı yoktur. O halde aşk ve şevki hazırlar ama ondan ayrılır. O merhametten farklıdır. Aşk beşeriyete, bütün bir millete yönenebilir. Fakat merhamet tek bir ferde karşıdır. Aşk en yüksek derecelerine kadar sevilen bir mevzuda canlanan müsbet kıymetleri filileştirir. Eşyaya olsun şahıslara olsun teveccüh eder. Fakat onun hakikî inkişaf ve kudreti ancak şahıslara teveccüh ettiği zamandır.»

Aşk ile aklın tevazün meselesi :

Cinsiyet meylinin velud bir hatibi, sanatkârı, yaratıcısı olan aşk yukarıda anlattığımız üzere her türlü ihtiraslarımıza hakim kudretli bir ihtiras olunca bu insiyakın akılla tevazün etmesi imkânı var mıdır ? ve ne dereceye kadar vardır ? Hiç şüphe yok ki tamamen kalbî hislere dayanan aşklar olduğu gibi akıl ve muhakemenin de rol alabildiği aşklar mevcuttur. Fakat bu iki unsurdan her biri terazinin ayrı kefelerine konursa umumiyetle aşkın ağır bastığı görülür. Bu yüzden birçok akıllı adamların, dâhilerin zekâ sahasında harikalar yaratan kimselerin bu çetin zekâlarını kalbî

hislerini mağlub etmiş ve aşkın zafer bayrağını izzeti nefis, şeref, ahlak telakkisi gibi şeylerin üzerinde dalgalandırmıştır. Bununla beraber akıl ve muhakemeyi temamen zincire vuran bir aşkın neticesi olarak yapılacak evlenmeler hiç şüphe yok ki en büyük felâketler hazırlıyan birleşmelerdir.

Aşk ve izdivacın telifi meselesi :

Eşlerin birbirlerini hakikaten sevebilmeleri için kalplerini ferdasız maceralarda çürütmemiş olmaları lazımdır. Aşk, maddî bir istihadan ibaret değildir. Yeni bir aşk yuvası kurabilmek için evvelce asla bir tecrübeden geçmeğe lüzum yoktur. Bu gibi tecrübelerde gençler travetlerini, sıhhatlerini ve nihayet aşk ruhunu kaip ederler. Aynı fikri Felix tomas da söyler. Kalbin bir çok sukutü hayale uğramamış olduğu devirlerde daha sıkı bir surette bağlanma kabiliyeti gösterir, Binaena-leyh onda bütün kendini vermeyen saik olan taravet ve ulivvi cenap daha ziyadedir.

Acaba aşk izdivacı kurar ve yaşatır mı? yoksa yıkar mı?

Enstitü azasından Poul goller'in bir makalesine göre, (izdivaçta aşk mümkün müdür? değil midir?) mevzuu etrafında mühim, ciddi eser yazılmıştır. Bunlar da

rahip Violetta eserile madam Aurelin (La bonne ententcon jugal) adlı eseri ve verinein (L sensde L' amour) adlı eseridir. Bütün bu müellifler fikirlerinde aşkın izdivaç müessesesini tahrip değil bilakis himaye ve ihya ettiğini kaydederler. Hakikatte hiç bir zaman izdivaç ve aşk ayrı ayrı üzerinde mutalea yürütecek ve biri diğerinin terkibini bozacak mahiyette değildir. Bunlar bir birine aykırı bağlar değildir.

Verin'e göre aşkın tam inkişafı için izdivaç bir zemin hazırlar. Aşkın istediği teminat ve emniyeti izdivaç verir. Bu emniyetin bir bıkınlık ve yorgunluk, alışıklık doğurduğunu söyleyenlere Verine der ki : Aşktan aşka fark vardır. Sadece maddî bir aşk sükûna dayanamaz. Tatmin edilirse ölür, ama tam bir aşk böyle değildir. Maddî iştiha tatmin edilirse söner ama hem kalb, hem zekâ ve havası alâkadar eden tam aşk gösterilen ihtimamlarla kuvvet bulur. Verine'nin dediğine iştirâk ederek denebilirki aşk iki gönül arasında bir bağ tesis etmelidir. Yalnız maddî ihtirasın tek telinden ibaret olan aşk bağı çabucak kopmağa namzettir. Keza şehvet ve lezzet izdivacın dışında bırakılmaz, diğer taraftan şehvet izdivaçta soğuk, yeknesak, muttarit bir vazife de değildir.

—Sonu Var—

ÇORUMLU MANİLER

EŞREF Ertekin

853

Yılan aktı gazele
Meylim düştü güzele
Vallahi kan ederim
Yarım ile gezene

854

Yılan aklı karalı
Sinem çapraz yaralı [1]
Sağ girdim ilinize
Nasıl gidem yarab

855

Yılana bak yılana
Karşıdaki durana
Ben yarimi yitirdim
Kırk liram var bulana

856

Yeşil ipek kermolur
İlin yarı yarmolur
Yeni yar sevmeyenin
Eski yarı ilmolur

[1] Haç veya zait işareti gibi bir birini kat eden çizgilere çabrazlama derler.

857

Yeşil çektim meşk ile [2]
Bir yar sevdim aşkile
Yarı bana versünler
Cennetteki köşkile

858

Yeşil çeki sendedir
Bir ibiği bendedir
Cennetten Huri çıksa
Yine gözüm sendedir

[2] Yeşil çekmek eski zamanlarda el ile yazılmış güzel yazılı yazma kitapları ciltletmeğe verdiklerinde mücellitler tezhip sanatını da bildiklerinden kitabın baş sahifesini ve bütün sahifelerinin kenarlarını altın suyu ve solmaz meneviş ve yeşil boyalarla işlerler ve çizgiler çekerlerdi. Bu çizgileri çekmeği ustalarına gidüb öğrenirlermiş. (Meşk etmek) ustadan bir sanatı öğrenmek demektir. (Yeşil çektim meşk ile) yaai kitapların kenarlarına yeşil çizgi çekmeyi öğrendim demek oluyormuş. Otuz sene evvel bizim mahallede bir kadın var idi. Kitap ciltler ve kitapların kenarlarına da çizgi çeker ve öğrenmek isteyen kadınlara da gösterirdi.

859

Yeşil çanak alayım
Yare kurban olayım
Gece yarin koynunda
Gündüz irak olayım

860

Yeşil çeki bol olur
Yürüdükçe yol olur
Oğlan padişah olsa
Yine kıza kul olur

861

Yeşil çeki has bende
Hakikatsiz dost bende
İllere düğün bayram
Gece gündüz yas bende

862

Yeşil çeki kuluyum
Yarım senin oluyum
Sevgi vakti gelince
Seni nerde buluyum

863

Yel eser ebcek ebcek [3]
Köyden çıkmış göynekek
Elinde bir deste gül
Gülünden kendi gökçek

864

Yel eser kum savrılır
Yer başıma çevrilir
Eğil bir yol öpeyim
Yol gedikten ayrılır

[3] Yavaş yavaş demektir.

865

Yazı yazdım paraya
Engel düştü araya
Seni merhem dediler
Sinemdeki yaraya

866

Yüzüğüm kaş istiyor
Cevahir taş istiyor
Koynunda yok beş para
Canı oynaş istiyor

867

Yukarı bak aya bak
Aşağı bak çaya bak
Kimine düğün bayram
Kiminde vay vaya bak

868

Yağmur yağdı islandım
Kara duta yaslandım
Ben o yarin koynunda
Şeker ile beslendim

8 9

Yarım naçar ağlama
Gündüz geçer ağlama
Bu kapuyu kapayan
Bir gün açar ağlama

870

Yola bak yatana bak
Elinden tutana bak
Gelin ömrüm çürüdü
Yalnız yatana bak

871

Yokuşta yoruldunmu
Sözüme darıldın mı
Sen bana yar olalı
Sıtkıla sarıldın mı

872

Yedi lüleli pınar
Bülbüller ona konar
Doya doya sevmedim
Yüreğim ana yanar

873

Yarama tuz ektirir
Keklik gibi sektirir
Şunculayın güzele
İl kahrini çektirir

874

Yazı yazdım divara
Kız oğlandan avara
Kömür gözün sevdiğim
Hanı benim cigara

875

Yarma çektim yaş imiş
Ellerim pek üşümüş
Daha yalvarayım mı
Tan yerleri ışımış

876

Yazana bak yazana
Ateş düştü kazana
Bir gün lâzım oluyor
Her kes bir dost kazana

877

Yolca gideyim derdim
İkrar güdeyim derdim
Yemek değil muradım
Duzun dadayım derdim

878

Yayılan
Ya Şahmeran ya yılan
Zülfmidir telimidir
Ak gerdana yayılan
Gökte bulut cenk eder
Ruzigâr derya ilen
Buna teknei Nuh derler
Uğraşır derya ilen
Yarım kurmuş okunu
Beni urdu yay ilen
Sıdkını bütün eyle
Hoş geçin dur yar ilen
Yarım çıkma kapuya
Ya kurt kapar ya yılan [1]

[1] Bu manilerin çoğunu kendi ağzından yazdığım akrabamızdan (Hatun abla) isminde 70 yaşında bir ihtiyar kadın vardı. 1913 deki kolera da öldü. Bu uzun manileri söylerken şöyle demişti, aynen not ettiğimden yazıyorum: Oğlum bu kadar uzun mani olmaz amma biz bunları bir araya gelipte karşılıklı mani söylerken kendimizden katardık. Bir gece ondört tane kız, gelin var idik. Bir evde toplandık. Gece yarısına kadar karşılıklı mani söyledik. Beni baş manici yapmışlardı. Ben bir mani ayağı söyleyeceğim siz de ona

Yarasızlar
Ok değmiş yarasızlar
Yarahnın halından
Ne bilsün yarasızlar
Borçlunun derdin ancak
Anlarmış parasızlar
Akçalar sölpük olur [2]
Can yakar kara kızlar

göre birer ayak uydurub söyleyecek-
siniz dedim, razı oldular. Ben baş-
tan "Yayılan," dedim, her biri birer
satır söylediler. İşte şu 14 satırlık
maniye ogece uydurmuştuk demişti.
Bilmem ne kadar doğru olabilir. Biz
de edebiyat mütehasısları ve üstad-
larımızın nazarı dikkatine arz ediyor-
ruz.

[2] Sölpük sert olmayub mülâ-
yım olan

Yel eser
Rüzgâr eser yel eser
Sert esme sen ey gönül
Duyar nazlı yar küser
Gamzeleri pıçaktır
Korkarım bağrım keser
Sürme kapundan kulunu
Yoluna koymuştur ser
Serpoşunu yumuşsun
Dala serme yere ser
Belki daldan düşürür
Yağmur yağar yel eser

Gönklerden Derlemeler:

Derleyen : Eşref ERTEKİN

Çok zaman devreyledi çerhu felek leylü nehar
Devri ahir devleti firuzi kıldı âşikâr

Şahı devran Bayezidin devletinde Bosnada
Nusratı islam edüb küffara verdi inkisar

Bundan evvel geldi gerçi hayli beyler bosnaya
Gelmedi ancılayın bir sahibi vaz'u veکار

Adlü ihsan ile çok beylik sürüb iş eyledi
Bosnanın abu havası oldu ana saz kâr

İç ilinde inkılâbatı kesir oldu veli
Hazreti bey sayesinde rahat oldu bu kenar

Zulüm bünyadın kazub şöyle adalet kıldı kim
Madelet nurundan oldu ruzü ruşen şanı tar

Zaptı milkü mekremet babında mislin görmedim
Yokdurur Ruma acemde belki der Türkü Tatar

Vasfa sığmaz haşmeti etbai hep voyvodalar
Din yolunda her biri cevşenkeşü hançer güzar

Malikü haylü haşem erbabı eshabı hadem
Zerkülâhü zer kemer zer came zerrin küşvar

Cümlesinden beline tiğü gaza bağlanmağa
Kullarından voyvoda İbrahim oldu ihtiyar

Seyrederken nagihan bir gün Pilevne kal'asın
Talii kuvvet bulub ikbali devlet oldu yar

Olmuş idi hicretin dokuz yüz on yedisi
Geldi hırvat ikliminden cem olub bin namıdar

Her biri ban oğlu ban kâfir velikin pehlivan
Yüz çevirmezdi gelirse leşkerü rimü çesar

Urdu yağma ve esir etti Belgrat ovasın
 Yıktı yaktı komadı ol çevrede bir keşti zar
 Kaçuben kurtuldu bir miskin hilevne savbine
 Erişüb voyvodaya verdi haber ol hakisar
 Eşidüb tahkik edicek macerayı ol dahi
 Cüşedüb sabrı tükendi kılmağı bir dem karar
 Yoldaşa katlanmayub din aşkına ol şiri dil
 Atını iğlerledüb tácil ile oldu süvar
 Bundan andan hazır olan kimselerden yanına
 yüze yakın müslümü kâfir derildi can sipar
 Yuğürtmeyle kâfirin ardından ilgar eyledi
 Ol gece sarsar gibi gedüb sahar buldu şikâr
 Çun buluştu iki leşker birbirine sübhdem
 Her tafadan vakıf olub oldu cengü girü dar
 Gaziler çok cengedüb az olmağın oldu zebun
 Kâfiri bi din kesir olmakla oldu payidar
 Voyvoda gördüki olmaz çare defi düşmana
 Terki tedbir eyleyüb takdire kıldı itibar
 Çerkes aslı olmağın merdanelik göstermeğe
 Baş açub meydana girdi akıbet ol merdkâr
 Günderü gürz işledüb minbait şimşirin çeküb
 Dini hak yolunda oldem eyledi bir kârüzar
 Kim anın mislini çok destan okudum görmedim
 Etmemiştir galiba hem Rüstemi İsfendiyar
 Sanki arslandır erişti bir sürü geyiklere
 Hay deyince eyledi kâfir çerisin tarümar
 Mariyan dedikleri ban kâfiri kıldı esir
 Bağlamakçin ol hımarın başına takti mehar
 Leşkerinden ehli harp olan yarar kâfirleri
 Ahtarub ardınca anın bağladı kıldı katar

Adı sanı olmayan baki kalan kâfirlerin
 Ref'i sıklet etmeğe başlarını kıldı menar
 Avni hakla anı vahit kuvveti islâm için
 At ve esbabı ganimet cemolundu bişumar
 Simüzer altun gümüş tiğü kemer kaftan ve hot
 Tuttu gaziler doyum olub katar olundu bar
 Ahtarub kâfirleri Rumî bedevler aldılar
 Kimi yüğrük kimi eşkün kimi cüstü rahvar
 Müslimi kâfir kimi kaçub kimi mahpus olur
 Ol sebepten yüz harabe dönderübtür ol diyar
 Cüretinden kâfirünçün vakıf olur voyvoda
 Atlanıp ardınca yüğürt eder meğer ola dûçar
 Üç gün üç gece gidildikten sonra bir viranede
 Duş gelür hırvat ucunda düşmana nisfün nehar
 Kâfiri bidin ıraktan görücek voyvodayı
 Yoldaşı az olmağın kendi karakolun sanar
 Çün karip olur yakın bilir görür kim Türkdür
 Canna korku düşüp karşı gelir biliztirar
 Her taraftan hayu huy ve cengü kavgalar olub
 Yangulandı nalevü feryadile ol kübzar
 Hünü düşman cüş edüb gül gün çöküldü yüzüne
 Merdika olanların canna düştü har har
 Gaziler tekbir edüb at saldılar kâfirlere
 Urdular din aşkına küffara tiğü zülfikar
 Yer yüzüne şol kadar kan aktı ol uğraştakim
 Her yana seylabı hün oldu revan bercuyibar
 Çok dürüstü gayret edüb kâfiri melun dahi
 Takefi tak oldu ahir ihtiyar etti firar
 Kaçar iken voyvodaya düş olub dürüstüler
 Türk mihali bir kılıçla çaldı yardı çün hıyar

Kâfiri mürted zebun olub yıkıldı üstüne
 Voyvoda gönderle durdu bağladılar üstüvar
 Can atub attan bıraktı her biri kendözünü
 Mabaki kâfirler anı görücek bi ihtiyer
 Her biri feryadü zari eyleyüb çağırdılar
 El emanü el eman voyvoda verdi zinhar
 Kimi öldü kimi tutsak oldu küffarı lain
 Cümlesinden mahasal kurtulmadı bir kinedar
 Bahtı azgun talii dün kevkebi menhus olur
 Yüzünü her kimseden döndürse çerhi bi medar
 Devleti tahlil edersen manisi mahfi değil
 Ol sebepten kimseye olmaz cihanda yârügar
 Milki mevrusü gibi payende olmaz tâ ebet
 Her kime verirler ise beş gün olur müstear
 Çünkü makhur oldu kâfir harbü fetholdu tamam
 Voyvoda avdeyledi eshabile nusrat şiar
 Geldiler bey hazretine armağan kâfirleri
 Çektiler âlâti harp esbabile her neki var
 Bey dahi hoş gördü betekrar tahsin eyledi
 İstedî camı tareple cenk ve ud ve musikar
 Kurdular bezmü safa oldu müheyya naklü mey
 Geldi bünyad eyledi bir sakii simin izar
 Yüzü gülgün lâli mey gün kaddi mevzun şuhşenk
 Zülfü müşkin haddi rengin sözü şirin hoş nigâr
 Kimki bir sağır elinden nûş edüb medhuş ola
 Hızrolub abü hayatı anmaya tarûz şümar
 Bir nice devrolucak beşad olub voyvodaya
 Hassa hil'at geydirüb dinar verdi bi şümar
 Aldı kara bağlıdan iskübye ile köprezi
 Cümlesin bir eyleyüb voyvodaya kıldı nisar

Koluna kuvvet dedi ey pehlivanı çerkesi
 Kim sana erzanidir voyvodalık hem bir timar
 Voyvoda akran içinden duruben tazimile
 Yüz yere koyub elin öptü ve kıldı itizar
 Göge çıktı kadrile tâli müsait olmağın
 Atlası gerdun gibi geydi libası zernigâr
 Hazreti paşa buyurdu ki yazıcılar yazalar
 Voyvoda ahvalini tabile ani hünkâr
 Yazdılar bir name devlet eşiğine hasılı
 Kim bu serhadde bunundur fırsatı namusu ar
 Haliya küffar ile oynadığı oyunları
 Görmemiştir bundan evvel çeşmi çerhi bikarar
 Çun revan oldu saadet kapusuna sıdkile
 Arzolundu kisesi kıldı inayet şehriyar
 Talii makrunü bahtü devlet oldu akıbet
 Vardı öptü Husrevi devran elin ol bahtiyar
 Hil'atü timarü izzet buldu ve sad aferin
 Bosnaya dönüb gelince ç şmü devlet oldu har
 Geldi çün teşrif ile tekrar elin öptü beyin
 Merhaba buldu müceddet oldu hasü müsteşar
 Esbü devlet barigirü tuseni gerdun yedek
 Erdi voyvodalığına oldu miri kâridar
 Oturub şükreduben desti kerem kıldı diraz
 Oldu maksuduna vasıl gamdan oldu restikâr
 Hazreti feyruzü bihruz emri ile söyledim
 Nazmını bu dâsitanın taki kala yadigâr [*]

[*] Bu destan ayrıca bir risale şeklinde güzel bir nesih yazı ile yazılmış olan aslından yeni yazıya çevrilerek dercedilmiştir.

Danişmendname ve Mirkatülcihat

NAZMI Tombuş

—Baştarafı geçen sayıda—

Müverrih Mustafa Âli efendi bu hadiseyi (Mirkatülcihat) ta şu suretle tahkiye ve tekrar etmektedir :

Kıssa perdazı bezmi rezm ve kıtal ve marekesazi kâr zarı cengü cidal havadisi nusret maalden bu veçhile haber verdi ve maa-riki ganimet misalden bu tarikle nişan gösterdiki meliki memalik güzer ve ser leşkeri kısra sey-rine bir saher kerrü fer ile cilve-ger olub Nikonya kalesi fethine celli himmeti mukarrer etti. Tertibi alay ve tezyini asâkir zafer fersây ile yaniki Çorum canibine doğru gitti. Tayyı meraklı rihlet-saz ve kat'ı menazili behre per-daz birle üçüncü gün kal'a muka-bilinde bir menzile gelindi. Otağ kerdon hıyam ve barigâhı celâ-let hitam gereği gibi şöhetle ku-ruldu. Bادهu serfirazı guzat ke-mali şevketi selâbeti sebatla nü-zul buyurdu.

لشمه

Kal'a burcunda bakardı Nastor
..... askeri ettikte mürur
Kundu orduları nasboldu hıyam
Düştü küffara heras odü tamam

Titredi havfle Nastor İain
Ağladı dökü sirişki hûnin
Dedi mahremlerine faş ve nihan
Nice bir kesr ve melâmet
Nice bir nakıs ve ziyan
Görmedik dini mesihin nef'in
Kılmadık dert ve belanın def'in
Görmedik devri salibin keremin
Kılmadık meşğalenin def'i gamin
Nar ve nur eyleye derken ihsan
Yaktı can ve dili kıldı büryan
Gerçi kim rahibe biz mutekidiz
Dahi nakose kavi müstenidiz
Leyk olmadı birinden çare
Derd ve gam çaldı onuimaz yâre
İşte geldi yine kavmi sehhar
Nice kanlar dökeler leyl ve nehar
Ar ve namusumuz oldu berbat
Ma melek gitti ne şan kaldı ne zat
Yine günden güne mihnet zedeyiz
Mübtelayı elemi arbedeyiz
Bunca beyler kırılıb hâk oldu
Kamunun gözleri nemnâk oldu
Şimdi meydanda heman ben kaldım
Başıma bunca belayı aldım.

Muhassal şol kösfende dön-
dümki hapsi kasapta nalân ola

—720—

ve sair ganemler sürülüb gözleri besmeli selâmetine nekran ola lânet olsun tohmu Şettadaki bu mekule fesadâte bâdi oldu. Hayf ve diriğ ol devlet ve inbisataki anın gibi duheri bet ahterden ötürü zillet ve idlalle fena buldu el kıssa asâkiri müslimin etrafı kal'ayı muhasara edüb kondular. Ve zümrei mübarizin velveleyi kös ve nefirle kal'a cengine yürüdüler. Nastur dahi gayreti cahiliye ile burç ve baruları tutdu. Ve şenlik suretin gösterüb yer yerden nekkareler çaldırdı bade-zan küffarı delâlet nişan bürucu kal'adan Tir ve senkle cidale ve ve guzatı nerreşiran hendek kenarından felahan ve hadenkle harp ve kıtale başlayub gereği gibi cenk ve kemayenbeği ahenk eylediler. Ol gün namazı mağrip zamanına dek kenduleri biderenk eylediler emma Nastoru bi nur ve ziri destindeki cumhur kendu sarayına kal'a gibi sur ve handeği mamurüne su akıtub manendi bahri mamur kıldıktan maada dört köşesinden dört mancınık peyda etmişti, her mancınık yanınca bir keşnicir dahi hüveyda kılmişti ki etrafı kal'adaki burç ve barulardan neffatlar neft riz ve pür ateşi tiz oklar atub arzı rüsthiz ettikle-

rincede mancınıklarla keşnicirler dahi senk pareler ve zencirler atub ahâlii islami helâk ederlerdi. E-ğerçiki gaziler dahi aşağıdan tir ve hadenk ve felahanle senk atub merdane cenk eyleyüb küffare zarar ve kezentten hali değillerdi. Ve illâ anlar balâde mancınıklar ve keşnicirler muttasıl küyü ahen ve zencir pareler ve büyük büyük taşlar ilka etmekle azim hasarat etmişler idi. Bu haletle şep ki yetti herkes haymeli haymesine gitti. İslam çerisiuden ol gün 800 kişi helâk olduğu tevatüre yetti. Hatta ertesi ol şühedayı bir yere getirdiler namazların kılıb bir cayı malumda defneylediler. Emma ol şep yine muhkem karakol çıkarıldı. Leşkeri islam siyanetinde cidden dakika fevt olunmadı ve meliki büzürkvar ve sair mücahidini ehvar şep ta sehar zikrullahı meşgul oldular. Namazı bamdat ve evrad edasından sonra atlanub yine kal'a muhasarasına vusul buldular. Andan harp ve harap emrine mukayyed oldular. Pes meliki gâmübin evvelki gün şehadet şehdini içen müslimin için gamnâk ve enduh gin olmağla leşker hezimetinde giriftar ettikleri 30000 müşrikin ve füccarı delâlet karin zümresini getürdü. İbreten lilküffar

—721—

kal'adaki füccare karşı cümlesini bendi aheninle saf saf dizdirüb tezyin ettirdi. Ve kenduler bizzat sürhabı düldül sıfata süvar olup o güruhu mekruha hitabı şehd lüaplarile iltifat buyurdu. Yaniki dini islama gelmelerin teklif ve telkin eyledi. Felacerem ol mücrimlerin nasiyeyi istihkak ve liyakatleri süvadı temerrüd ve inadla pür rakam olmağın ekseri dini islama şetm ve düşnam ve biz dinimizden dönmezüz deyu huşuneti malâ kelim sudura getürdüler ol hinde ser leşkeri mümtaz izhari tedbiri behre perdaz kılub meşahir küffarın bin neferini getürttü. guzate tamai şiri şimşir ettirüb pareletti kal'adan gören küffar vaveyla ile feryad ve zar eyleyüb âlemi velveleye verdiler, Nikonya kal'asini gereği gibi yankulandıdılar Ve emma bu siyaseti kıyamet alâmeti görüb cebini nur sirişteri-

ne ayatı din ve islam sernüvişt olanlardan 20000 şahsı lâzımül-ikram oldem saadeti imanla müstes'at oldu. Ve meliki büzürkvarin in'amı mülükânesine cümlesi müstağrak olub suadâyı guzatla şir ve sükkervar mümteziç oldu. Ve dini islam tehniyetine zerkeşi hil'atler geydirilüb her biri bir şöhreti azime ile ser menziline doğruldu. Piran ve etfal ve ruhbanı bahirül idlal makulesi olub kalan 9000 giriftar yine hapsolunub bir vakte lâzım olmak hatirasile karini bendi elim ve rehini mahbesi vahim kılınmak emrolundu ve ol esnada meliki zamanın çeşmi iltifatı mihriban banuyeye müteallik olundu ve pederi nuhset eseri Şeddat dahi hatırı şerifine halecan edüb bu vevhile hitab buyruldu.

—Sonu Var—

MES'UL MÜDÜR : Dr. Pertev Kaleli oğlu

ÇORUMLU

Çorum Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat komitesi çıkarır

Sayı	İÇİNDEKİLER
123	1 — Yeni hadisler kısmında bir Nazım Tomuş
125	2 — Çorumun jeolojik vaziyeti hakkında [1] Y. Dr. E. Laha
127	3 — Çorum'un dil ve edebiyatı hakkında Nazım Tomuş
131	4 — Çorum'un tarih ve coğrafyası hakkında Y. Dr. E. Laha
135	5 — Ağrı Şiirleri Nazım Tomuş
136	6 — Kırık esnasında bir Türk Aka söhberi Hamit Eker
140	7 — Göklerden gelenler Ercel Ercin
143	8 — Çorumlu Matris Ercel Ercin
150	9 — Danışmanlık Nazım Tomuş
	10 — İlave vesikalar

YIL : 2 SAYI : 24

1 TEMMUZ 1940

Bosıldığı yer : Çorum Vilâyet Matbaası